

УДК 377:37

*Козійчук Оксана Григорівна
заступник директора з науково-методичної
роботи Центру науково-технічної творчості молоді
«Сфера», м. Києва*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Проаналізовано проблему формування завдань та змісту орієнтації учнівської молоді на майбутню професійну діяльність у системі загальної середньої освіти та в освітньому середовищі позашкільного навчального закладу. Обґрунтовано необхідність науково-методичного супроводу інноваційної діяльності як однієї з форм організації допрофільної підготовки та профільного навчання, досліджено проблеми теорії і практики, досвіду та перспектив профільного навчання.

Ключові слова: допрофільна підготовка, профільне навчання, профорієнтаційна робота, професійне самовизначення молоді.

Козийчук Оксана Григорьевна

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ С УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖЬЮ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Анотация. Проанализированы проблемы формирования задач и содержания ориентации ученической молодежи на будущую профессиональную деятельность в системе общего среднего образования, а также в общеобразовательной среде внешкольного учебного заведения. Обоснована необходимость научно-методического сопровождения инновационной деятельности, как одной из форм организации допрофильной подготовки и профильного обучения, исследуются проблемы теории и практики, опыта и перспектив профильного обучения.

Ключевые слова: допрофильная подготовка, профильное обучение, профориентационная работа, профессиональное самоопределение молодежи.

Koziychuk Oksana Grygorivna

ORGANIZATION OF VOCATIONAL GUIDANCE OF PUPILS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Annotation. The article analyzes the problem of the tasks and contents forming of senior students' orientation to the professional activity in the system of compulsory secondary education. The issues of career guidance tasks and content formation are analyzed in the article concerning young student's activity in secondary schools and extracurricular establishments. The necessity of innovation activity's scientific and methodological support as one of the new forms of pre profile training and profile training. Problems of the theory and practice, experience and prospects of profile training are investigated.

Key words: pre profile training, profile studies, vocational-orientation work, students' professional personal decisions.

Постановка проблеми. Українське суспільство розвивається в умовах ринкових відносин, інформаційно насиченого простору, переоцінювання моральних і духовних цінностей, активних соціально-економічних змін. Дослідження управлінського аспекту розв'язання проблема орієнтації учнівської молоді на майбутню професійну діяльність в умовах профільного навчання зумовлено сучасним етапом соціально-економічного розвитку і потребує оновлення, зокрема розроблення нових теоретичних і прикладних підходів і вдосконалення управлінського інструментарію розвитку закладів освіти. Основна ідея оновлення загальної середньої освіти полягає в тому, що вона має стати найприйнятнішою кожною дитиною, обґрунтовано функціональною й ефективною, основою якої є індивідуальні освітні технології, а також такою, що забезпечує рівний доступ учнівської молоді до здобуття якісної профільної та початкової професійної освіти.

Актуальність. Пріоритетним завданням сьогодення в галузі освіти є підготовка людини, здатної сприймати зміни, нововведення, налаштованої на набуття ціннісно значущих компетенцій, необхідних їй для визначення у виборі профілю навчання, а потім і професійного самовизначення¹.

Організація профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю як розв'язання педагогічної проблеми є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної теорії та практики, що актуалізується входженням людини в професійне життя, вибором якого вважається вибір та освоєння професії на підґрунті осмислення особистих і суспільно-значущих результатів, а також цілеспрямованого розвитку. Метою такого розвитку учнівської молоді в умовах діяльності сучасних закладів освіти є формування знань і вмінь, необхідних для успішного розв'язання професійних і життєвих ситуацій в майбутньому.

Проблема орієнтації учнівської молоді на майбутню професійну діяльність в умовах профільного навчання не є остаточно розв'язаною, що

---

¹ Кремень В. Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2003. - №34. – С.2

зумовлює дослідження окремих аспектів допрофільної підготовки та створення умов для профільного навчання учнівської молоді відповідно до професійного самовизначення з урахуванням реальних потреб ринку праці.

Актуальність і недостатня розробленість означених вище питань, суспільна і наукова потреба в їх розв'язанні зумовила вибір напряму дослідження, теоретико-методологічним підґрунтям якого є ідеї гуманізації освіти, основні положення системного, синергетичного, особистісно-зорієнтованого навчання, психолого-педагогічні засади наукових розвідок щодо організації профільного навчання його місце та роль в забезпеченні професійної орієнтації учнівської молоді

Аналіз досліджень і публікацій. Нині має місце зацікавленість у дослідженні проблеми організації профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю вітчизняними та зарубіжними вченими (Ж. Вірн, О. Вітковська, В. Синявський та ін.). Так, опублікована низка праць, автори яких зробили спробу окреслити соціально-педагогічну проблему професійної орієнтації особистості в умовах соціально-економічних змін. Цікаві пропозиції щодо розвитку професійної орієнтації молоді в контексті освітніх змін, сформулювали українські соціологи, зокрема: Л. Аза, В. Журавський, В. Пилипенко, А. Ручка, Л. Сохань, та ін. Цінною в цьому сенсі є реалізація ідеї людиноцентризму в освітньому просторі, обґрунтованої відомим українським філософом В. Кременем.

Над проблемою впровадження профільної освіти, підготовки учнів до професійного самовизначення працювало і нині працює багато вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: І. Ареф'єв, Н. Бібік, І. Бурцева, І. Гришина, І. Осадчий.

З урахуванням напряму нашого дослідження корисними стали результати дослідження:

- проблеми професійного розвитку молоді як майбутніх фахівців, зокрема їхнього професійного самовизначення, напрямів профорієнтаційної роботи та

психодіагностики (Г. Балл, І. Бех, О. Джура, В. Синявський, П. Перепелиці, Н. Побірченко, В. Рибалко, Б. Федоришин та ін.);

- психолого-педагогічних та організаційних основ підготовки молоді до вибору майбутньої професії (Є. Клімов, Г. Костюк, Є. Павлютенков, М. Тищенко, С. Чистякова та ін.);

- проблеми вибору старшокласниками широкого спектру професій в умовах профільного навчання (О. Мельник, М. Піддячий, Д. Закатнов, Н. Побірченко, Н. Матяш та ін.).

На основі аналізу наукової літератури та практичного досвіду вітчизняних загальноосвітніх шкіл визначено проблему в організації процесу профорієнтації учнівської молоді, а саме: недостатню практичну реалізацію науково-теоретичних розвідок щодо організації профільного навчання в контексті професійного самовизначення; відсутність організаційно-педагогічного супроводу профорієнтації учнівської молоді в інноваційному освітньому середовищі

Мета статті полягає в розкритті педагогічної сутності розв'язання проблеми організації профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю у контексті ефективного профільного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим чинник інноваційного розвитку держави є модернізація системи освіти у напрямі підготовки конкурентоспроможної особистості, здатної до сприйняття євроінтеграційних процесів, до функціонування у глобальних соціокультурних перетвореннях. Проте, результати аналізу існуючої практики забезпечення рівного доступу учнівської молоді до здобуття якісної профільної та початкової професійної освіти свідчать, що мають місце суперечності між задекларованими ідеями гуманізації освіти та реальним станом розв'язання означеної проблеми, зокрема:

- бракує обґрунтованого прогнозування шляхів індивідуалізації й диференціації профільного навчання;

- недостатній рівень виявлення організаційно-педагогічних засад діяльності навчальних закладів різного типу та освітніх установ як формуючих складових освітнього середовища професійного самовизначення учнівської молоді;
- спостерігається формальний підхід до організації профорієнтаційного простору мережної взаємодії навчальних закладів;
- недостатній рівень науково-методичного супроводу вибору профілю навчання відповідно до умов та вимог соціуму тощо.

Узагальнюючи досвід у сфері теорії й практики профорієнтації, ми поділяємо погляди О. Джури, який формує змістове розуміння профорієнтації як «...багатовимірної цілісної системи науково-практичної діяльності суспільних інституцій, які відповідають за підготовку молоді до обрання професії та вирішують комплекс соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-фізіологічних завдань щодо формування в молоді професійного самовизначення, адекватного індивідуальним особливостям кожної особистості та потребам суспільства у кадрах високої кваліфікації. Ця система є підсистемою у загальній системі безперервної освіти й виховання, метою яких є всебічний розвиток особистості, реалізація її творчих потенцій, формування духовної культури молоді»².

На думку І. Беха, допомогу старшокласникам в орієнтації на професійну діяльність мають надавати суспільні інституції шляхом створення педагогічно доцільної і психологічно адекватної освітньо-наукової системи, яка максимально задовольнить їх професійні плани відповідно до існуючих і перспективних напрямів соціально-економічного розвитку³.

---

² Джура О. Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. Д. Джура. –К., 2004. – 17 с.

³ Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Д. Бех. - Кн. 1. – К.: Либідь, 2003. – С. 175-179

Важливу роль у профорієнтації учнівської молоді покликані відігравати соціальні інституції. До таких належать і навчальні заклади системи загальної середньої освіти, основними завданнями яких є: особистісно-зорієнтоване навчання та виховання, задоволення прав особистості у напрямі здобуття освіти та забезпечення необхідних умов навчання. Саме в загальноосвітніх навчальних закладах (далі – ЗНЗ) навчальний процес має спрямовуватися на оволодіння старшокласниками систематизованими знаннями про природу, суспільство, людину, культуру та виробництво через засоби пізнавальної і практичної діяльності, результатом якої має бути інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що й повинно стати основою освіти впродовж життя та подальшої професійної діяльності молоді⁴.

Чинні законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність системи загальної середньої освіти передбачають нові підходи до організації освіти особливо в старшій школі. Це, перш за все, пріоритети профільного навчання, що забезпечують організацію навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів⁵, а також запити суспільства на майбутні професії випускників цих закладів та їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Профільне навчання не лише озброює учнівську молодь сумою знань і надає певні навички майбутньої професійної діяльності, але й «відкриває людині саму себе», виявляє й розвиває її схильності, задатки, формує потреби й інтереси до майбутньої професії. Власне, саме завдяки профілізації

---

⁴ Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: метод. посіб. / За ред. М. П. Тименка. – К., 1996. – 268 с.

⁵ Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 21.10.13 №1456 – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784.

освіти особистість цілеспрямовано знайомиться з основами майбутньої професії і свідомо здійснює свій вибір⁶.

На думку С. Максименка, профільна підготовка як система має істотні відмінності від загальноосвітньої підготовки. Насамперед, вона вимагає необхідності орієнтації у світі професій та знання про їх вимоги до особистості. Для цього має бути активізовано та сформовано психологічне сприйняття професійного вибору: усвідомлення, конкретизація, орієнтація у світі професій тощо⁷.

Наступна відмінність профільного навчання від загальноосвітньої підготовки розглядається як сукупність вимог з боку профільного навчання до особистості. Узагальнюючи їх, С. Максименко зазначає, що можна виділити такі основні групи:

- активізація, інтенсифікація навчальної діяльності, збільшення інтелектуального напруження, інтенсивне нарощування профільного навчального і продуктивного досвіду, підвищення рівня самоорганізації, саморегуляції, самостійності;
- підвищення уваги до рис характеру, які сприяють/заважають успішній напруженій продуктивній діяльності;
- відповідності потреб, мотивів, інтересів, схильностей, потягів, мотивів-емоцій специфіці профілю і професії.

Профільне навчання, на думку науковців, є складним системним педагогічним явищем (за своїм змістом, функціями, характеристиками, ознаками, суб'єктами діяльності). Саме тому воно потребує та нині перебуває в стадії активних теоретичних та емпіричних досліджень, спрямованих на дефінітивне опрацювання проблем педагогічної теорії та практики,

---

⁶ Джура О. Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. Д. Джура. – К., 2004. – 17 с.

⁷ Готовність учня до профільного навчання / Упоряд. В. Рибалка; За заг. ред. С. Максименка, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.

досягнення розуміння його цілей і змісту, узагальнення основних форм реалізації.

Терміном «профільне навчання» дослідники позначають широкую сукупність педагогічних явищ та процесів, що відрізняються у своїх причинах, проявах і наслідках.

Так, на думку Н. Побірченко, профільне навчання – це диференційоване за змістом навчання, у якому враховуються, в першу чергу, основні запити і професійні плани учнів⁸.

Л. Покроєва визначає профільне навчання як засіб диференціації та індивідуалізації навчання, який дає можливість більш повно враховувати інтереси, нахили, здібності учнів, створює умови для їхнього навчання відповідно до професійних інтересів і намірів продовжувати освіту⁹.

На думку С. Бобрової, профільна школа покликана не стільки забезпечити базу вибору певного напрямку професійної діяльності, скільки сприяти формуванню поглядів на подальше соціальне та трудове проектування свого життя. Правильний вибір майбутньої професії або роду занять – це запорука успішного життя особистості¹⁰.

Існуючі підходи до визначення поняття «профільне навчання» створюють творче підґрунтя для реалізації профільного навчання в ЗНЗ. У педагогічній теорії і практиці відбувається активний обмін думками щодо мети профільного навчання, основних результатів, які очікує суспільство та особистість. Організація профільного навчання як реалізація управлінської функції та її роль в професійній орієнтації особистості, дає змогу виділити важливі цілі і задачі, що реалізуються у процесі профорієнтаційної діяльності ЗНЗ. Це якісний рівень загальноосвітньої та допрофільної

---

⁸ Побірченко Н. А. Формула успіху. Профільне навчання: теорія і практика. / Н. А. Побірченко. – К.: Вид. дім "Шкільний світ", 2005. – 96 с.

⁹ Покроєва Л. Структура, моделі профільного навчання. Організація профільного навчання в старшій школі / Упоряд. Н. Мурашко. – К.: Шк. світ, 2007. – 120 с.

¹⁰ Боброва С. Профільне навчання – шлях до професійної кар'єри /С. Боброва // Завуч. – 2008. – № 7. – С. 5-8

підготовки, який визначається навчальними планами та здійснюється в напрямі формування життєвих та соціально значущих компетенцій учнівської молоді.

В системі національної освіти існує проблема відокремленості загальної середньої та професійної освіти учнів старшого шкільного віку, зокрема, бракує тісного взаємозв'язку між загальноосвітніми, професійно-технічними, позашкільними та іншими навчальними закладами в системі освіти щодо супроводу з профорієнтаційної роботи. Проблема ускладнюється тим, що в ЗНЗ відсутні інженерно-педагогічні кадри, науково-методичний комплекс і належна матеріально-технічна база, що заважає забезпеченню реалізації цілей і задач профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. За цих умов дієвим засобами реалізації, узгоджених з особистісними та суспільними потребами, таких планів є залучення додаткового ресурсу, яким є освітнє середовище реалізації педагогічної взаємодії (мережної комунікації), яка розширює межі освітнього простору навчального закладу, зокрема здійснення профільного навчання.

Сутність змін у цьому напрямі організації профорієнтаційної роботи полягає, на наш погляд у проектуванні освітнього простору загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів щодо створення динамічної профорієнтаційної моделі. Така модель реалізує ідею базових осередків (ЗНЗ, позашкільний навчальний заклад, та професійно-технічний навчальний закладів, навчальна установа тощо) для розвитку й оновлення змісту освітньої діяльності, а також стимулюють свідомий вибір професії учнівською молоддю.

Позашкільний навчальний заклад покликаний створювати додаткові умови для самовизначення, саморозвитку, самореалізації особистості, а організація позашкільної діяльності дітей та учнівської молоді є одним з резервів підвищення якості та динамічності вирішення завдань суспільства в галузі освіти, щодо реалізації Концепції профільного навчання в старшій

школі¹¹. Це має здійснюватися, на нашу думку, через практичне спрямування позашкільної освіти, що передбачає набуття учнями певних допрофесійних умінь і навичок, орієнтацію на трудову діяльність у ринкових умовах їх розширення та розвиток, а також упровадження в життя за умов інтеграції з наукою і виробництвом.

Безперечно, системне співробітництво зумовлює вдосконалення нормативно-правового, методичного та психологічного забезпечення навчально-виховного процесу, а також розширення освітнього профорієнтаційного простору. На наш погляд, в управлінні навчальними закладами потрібен алгоритм взаємодії, системності, узгодженості загальних зусиль щодо ефективності профорієнтаційної роботи. Досягнення успіху в розв'язанні цих завдань, вбачається нами в розробленні навчальним закладом власного освітнього проекту з урахуванням наявного освітнього середовища щодо профільного навчання.

За останнє десятиліття *проект* став поширеною формою організації освітньої діяльності в педагогічній практиці (проектної діяльності). Організація інноваційних проектів створює комфортні умови для спільної продуктивної діяльності начальних закладів і окремих працівників (груп, тимчасових колективів). Освітньої галузі. Враховуючи інноваційні підходи у практиці проектної діяльності, ми розглядаємо освітній проект, як форму організації профільного навчання в позашкільному навчальному закладі, за умови професійного науково-методичного супроводу, де сконцентровані пріоритетні напрями співпраці ЗНЗ.

Розширення сфери застосування освітніх проектів, їхнього зв'язку із зовнішнім середовищем, вимагає якісного осмислення змісту та форм педагогічного супроводу зорієнтованого на посилення профілізації системи

---

¹¹ Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 21.10.13 №1456 – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784.

позашкільної освіти з метою надання якісної допрофільної підготовки та професійного самовизначення учнів загальноосвітніх шкіл.

Таблиця 1.

Структура освітнього проекту (базові складові)

№ з/п	Складові проекту	Суттєві ознаки функціональних складових
1	Мета	<i>Забезпечити рівний доступ до здобуття якісної профільної та допрофільної освіти шляхом взаємодії закладів різного типу, а також виявити та розвинути професійні інтереси учнів, активізувати профорієнтаційну роботу</i>
2	Завдання	<i>Забезпечити:</i> <ul style="list-style-type: none"> <i>• рівний доступ старшокласників до профільної та початкової допрофесійної підготовки на базі позашкільного навчального закладу;</i> <i>• сучасну матеріально-технічну базу для організації якісної профільної освіти та професійного самовизначення молоді через гуртки та секції (через центри професійної освіти), а також моніторинговий супровід ефективності профільного навчання та професійного самовизначення молоді</i>
3	Пріоритети розвитку	<i>Розвиток соціальної, комунікативної, інформаційної, технологічної компетенції вихованців на допрофільному рівні, а також створення умов для врахування розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, здібностей, схильності та потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої та професійної підготовки із залученням ресурсу позашкільного закладу</i>
4	Очікувані результати	<i>Упровадження нових моделей профільного навчання; підготовка педагогів різних типів навчальних закладів до співпраці щодо реалізації Концепції профільного навчання в старшій школі; налагодження конструктивних зв'язків між школою, позашкільним закладом, ВНЗ, наукою та виробництвом.</i>

Структуру освітнього проекту з упровадження профільного навчання на основі угоди про співпрацю між позашкільним навчальним закладом та загальноосвітнім закладом відповідно до реалізації Концепції профільного навчання у старшій школі складають: мета, завдання, пріоритети розвитку, результати тощо (Табл. 1).

Означена проблема професіоналізації навчання учнівської молоді є багатоаспектною та має розв'язуватися інструментарієм педагогічного проектування в різних напрямках і формах, а саме в:

- посиленні профілізації системи позашкільної освіти, вирішення сучасних проблем раннього професійного вибору дитини засобами освіти;
- соціалізації учнівської молоді через творчу діяльність з виходом на життєве проектування і професійне самовизначення;
- оновленні змісту позашкільної освіти, визначенні нових шляхів її розвитку;
- підвищенні ролі позашкільної освіти в соціумі, визначенні її місця в системі освіти щодо вирішення проблем профільної допрофесійної підготовки і початкової професійної освіти учнівської молоді.

Аналізуючи пріоритетні напрями проекту, важливо зазначити, що позашкільний навчальний заклад має достатній освітній ресурс для задоволення потреб вихованців у професійному самовизначенні через творчу самореалізації у співпраці з загальноосвітнім навчальним закладом. Тому особливо актуальним стає впровадження освітнього проекту взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів зі створення освітнього простору для якісної профільної освіти та професійного самовизначення учнівської молоді.

Висновки й перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження результатів профорієнтації учнівської молоді як педагогічної проблеми дав змогу виявити сутність її професійного самовизначення в умовах профільного навчання. Водночас таке самовизначення є основою профорієнтації учнівської молоді, а також визначає змістове наповнення, що формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу та дає змогу узгодити зміст і структуру професійної підготовки відповідно вимогам і напрямам суспільного розвитку.

Результатом розв'язання окресленої педагогічної проблеми в контексті діяльності навчальних закладів є цілеспрямований та осмислений вибір учнівською молоддю напрямку майбутнього професійного шляху.

Напрямом подальших досліджень є розв'язання низки управлінських проблем, зокрема: визначення ефективності управління навчально-виховним процесом в умовах профільного навчання в контексті професійного самовизначення; оптимізація освітньої мережі засобами сучасних управлінських ресурсів з метою надання якісної освіти тощо. В цьому контексті, доцільно активізувати роботу зі створення освітнього профорієнтаційного простору по забезпеченню ефективного управлінського та науково-методичного супроводу профільного навчання шляхом координації діяльності загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних та ВНЗ з урахуванням реальних потреб ринку праці.